

Дипломна робота
магістр (СД)

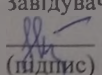
На тему: Історія і географія Українського Придунав'я. Проблеми і перспективи розвитку території.

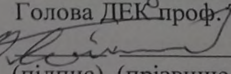
History and geography of the Ukrainian Danube region.

Problems and prospects of territory development.

Виконала: студентка 6 курсу
денної форми навчання
103 Науки про Землю
(географія)

Аністратенко Аліни Аркадіївни
Керівник проф. Красеха Є.Н.
Рецензент прпроф. Топчієв О.Г.

Рекомендовано до захисту:
протокол засідання кафедри
№ 5 від «19» 12.2017 р.
Завідувач кафедри
 (Біланчин Я.М.)
(підпис) (прізвище, ініціали)

Захищено на засіданні ДЕК № 8
протокол № 8 від «26» 12 р.
Оцінка всього 1 92 1 4
Голова ДЕК проф. Точієв О.Г.

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ЗАСЕЛЕННЯ ТА ОСВОЄННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРИДУНАВ'Я.....	4
1.1. Історичний опис заселення Придунайського краю.....	5
1.2. Новітня колонізація Придунайських земель.....	9
1.3. Міста Українського Придунав'я та пам'ятки історії.....	16
1.4. Культура та етнографічні процеси краю.....	19
1.5. Територіальна структура населення краю.....	22
РОЗДІЛ 2. ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРИДУНАЙСЬКОГО РЕГІОНУ.....	30
2.1. Фізико-географічна характеристика місцевості.....	33
2.2. Кліматичні особливості території.....	46
2.3. Водні ресурси Придунайського краю та їх раціональне використання.....	40
2.4. Земельні та біотичні ресурси.....	47
2.5. Рекреаційні ресурси краю.....	51
РОЗДІЛ 3. ЄВРОРЕГІОН «НИЖНІЙ ДУНАЙ».....	62
РОЗДІЛ 4. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ В РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ПРИДУНАВ'Я.....	69
4.1. Соціально-економічні проблеми регіону.....	69
4.2. Екологічні проблеми Придунайського краю.....	77
4.3. Демографічні проблеми і міграційні процеси на території Придунав'я... ..	87
ВИСНОВКИ.....	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	99

ВСТУП

Магістерська робота присвячена темі «Історія і географія Українського Придунав'я. Проблеми та перспективи розвитку».

Придунав'я край з унікальними природними ландшафтами та поєднанням різноманітних культур і народів. Надзвичайну красу і унікальність цьому краю додає Дунай і його дельтова частина місце впадання другої за величиною річки Європи в Чорне море. Дельта Дунаю остання в Європі жива дельта. Неозорі простори тростини, оточують мандрівника по дельті і служать домом для величезного числа птахів. Як блакитні перлини уздовж Дунаю розкинулися Придунайські озера, кожне з яких прекрасне і неповторне [22].

Актуальність цієї роботи обумовлена великим інтересом до теми «Історія і географія Українського Придунав'я», оскільки багата природа, м'який клімат і багатонаціональні культурні традиції Українського Придунав'я роблять його перспективним туристичним та рекреаційним регіоном, популярність якого зростає з кожним роком. Більше двох з половиною століть налічує багата і самобутня культура місцевого населення, яка не лише зберегла традиції і звичаї, своєрідний діалект і релігійні погляди, але й стала невід'ємною частиною природного середовища. Вона звела на одній відносно невеликій території понад 40 націй і народів, які багато років живуть пліч-о-пліч. Це змішання надає неповторний бессарабський колорит Придунайському краю. Тут можна почути російську, молдавську, українську, болгарську, гагаузьку мову, пригоститися традиційними стравами цих народів, почути їх такі різні, але дуже красиві народні пісні. Кого тільки не приваблювало, ні манило до себе гирло Дунаю: тут селилися перси, готи, скіфи, сармати, греки, гуни, римляни, генуезці, турки, а слов'яни відзначилися поселеннями втікачів старовірів (липован), а також донських і запорозьких козаків. Сліди минулих століть Українського Придунав'я дбайливо зберігаються в музеях Ізмаїла, Кілії. Живі пам'ятники історії у вигляді храмів і залишків стародавніх фортець є об'єктами показу для туристів і сьогодні [13].

Відвідавши цей край, можна насолодитися живою природою Придунав'я.

Відвідати унікальне місто на воді Вилкове, одне з найдавніших міст України Кілію, овіяний духом історії Ізмаїл, місто з найцікавішою болгарською культурою Болград і край блакитних озер Рені, познайомитися з різноманітною національною культурою [12].

Мета дослідження – надати характеристику історії освоєння та заселення краю, розглянути природні умови, що сприяють сучасному розвитку даної території.

Об'єктом дослідження є регіон українського Придунав'я, особливість якого полягає в тому, що регіон розташований в межах одного з головних європейських транспортних коридорів Рейн – Майн – Дунай, які в перспективі можуть сприяти благополуччю нашої країні і її участі в європейській інтеграції.

Предметом дослідження є природний потенціал Українського Придунав'я та історичні етапи його формування і соціально-економічного розвитку.

Для досягнення поставленої мети були виконані такі *завдання*, а саме:

- розглянути історію міст Українського Придунав'я від доби античності до сьогодення;
- провести детальну характеристику природних умов і ресурсів території;
- проаналізувати етнічний склад краю;
- ознайомитися з охороною природи території та виявити проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку Українського Придунав'я.

При виконанні роботи були використані такі методи наукового дослідження: спостереження, опис, аналіз та синтез, узагальнення. Обсяг магістерської роботи складає 102 сторінки, ілюстративно-довідковий матеріал представлений 12 таблицями, 7 картами, 1 діаграмою. Структура роботи складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Придунайських озер: шкідливі виробництва, необладнані склади отрутохімікатів, скотомогильники, звалища побутових відходів і т.п. За наявності інформації про кількість (об'єм, маса) забруднюючої речовини, яка проникла у певний шар землі, визначаються площа, глибина проникнення [32].

Значною мірою саме екологічні проблеми стали чинником демографічної кризи в регіоні. Так, у всіх районах Українського Придунав'я смертність перевищує народжуваність, окрім Ізмаїльського району. Високим є показник природного скорочення населення в Кілійському районі (-2,5) на 1000 наявного населення. Показники смертності в Придунайському регіоні є гіршими, ніж в цілому по Одеській області (таблиця). Серед причин смертності в Українському Придунав'ї найпоширенішими є хвороби системи кровообігу, новоутворення, хвороби органів травлення. На основі даних Санітарно-епідеміологічної служби Одеської області виявлено високий ступінь захворюваності в Українському Придунав'ї на інфекційні хвороби (гострі кишкові інфекції, харчові токсикоінфекції, шигельоз, сальмонельозні інфекції). Найбільший рівень захворюваності на гострі кишкові інфекції має місце в Кілійському районі. Отже, несприятлива ситуація в Українському Придунав'ї в сфері водозабезпечення та водовідведення обумовила негативні тенденції соціально-демографічного становища. В субрегіоні високий ступінь захворюваності та смертності від екозалежних хвороб, зокрема новоутворень. Дане становище є загрозливим і без прийняття відповідних заходів призведе до ще більшого природного скорочення населення [20].

ВИСНОВКИ

Регіон Українського Придунав'я це частина історичної Бессарабії, що увійшла в склад Російської імперії за Бухарестським договором 1812 року. Складається в даний час з Болградського, Ізмаїльського, Кілійського, Ренійського та частин Арцизького, Тарутинського та Татарбунарського районів, а також міста обласного підпорядкування Ізмаїл. Перші сліди стародавньої людини в Придунайському краї з'явилися близько мільйона років тому. Це були первісні стоянки кам'яного віку. Сліди жорстокої боротьби між сарматами і Римською імперією знайдені при розкопках біля сіл Орловка і Новосільське Ренійського району, Білолісся Татарбунарського району та ін. Готи і гуни завдали непоправного удару по кочовим племенам сарматів, залишивши лише кургани в степах, які нагадують про цю сторінку історії Придунав'я. Скіфсько-сарматський період історії краю збігається з періодом Великої грецької колонізації Північного і Північно-західного Причорномор'я. Крім Тіри і Ніконія на березі Дністровського лиману греки заснували Антіфілу на місці нинішнього Ізмаїла. Утворенню давньоруської держави Київська Русь передував період масового переселення слов'янських народів, результатом якого стало формування племінних союзів і створення слов'янських держав. Основним об'єктом боротьби в межиріччі Дністра і Дунаю в XIV столітті були Білгород на Дністрі і Кілія на Дунаї, а територія межиріччя отримала назву Бессарабії. З другої половини XV століття один за іншим міста Придунав'я потрапляють у владу турецького султана, увійшовши до складу Османської імперії. Нову сторінку в історії Придунав'я відкривають українські козаки, які вели боротьбу з турками і татарами. Після розгрому Запорізької січі козаки активно освоювали землі Придунав'я. З 1746 роки з'являється поселення Липованське, яке пізніше було перейменовано в посад Вилкове.

Природний потенціал Українського Придунав'я представлений насамперед земельними, водними і рекреаційними ресурсами, унікальними ділянками

первозданної природи. Українське Придунав'я є ідеальним для розвитку туризму з унікальним за своїми цілющими властивостями поєднанням степового та морського повітря. Клімат в низов'ях Дунаю помірно-континентальний, з короткою і теплою зимою, тривалим і жарким літом. Територією краю протікає Дунай, а також малі річки - Когильник, Сарата та інші, які влітку пересихають. У Придунав'ї знаходяться прісноводні озера: Китай, Кагул, Ялпуг, Кугурлуй, Катлабух, що являють собою природні резервуари прісної води, які перебувають у незадовільному екологічному стані. Вздовж морського узбережжя наявні чисельні лимани: Сасик, Джантшейський лиман, Малий Сасик, Бурнас, Алібей, Шагани.

Територія сформувалася в умовах значного дефіциту вологи під типчаково-ковиловою рослинністю. У ландшафтній структурі області поєднуються місцевості привододільних рівнин, долинно-балкові, придунайські терасові, приморські галогенні, дунайські заплавні та дельтово-плавневі. Лісові ресурси в Українському Придунав'ї є обмеженими і не мають промислового значення. Вони представлені прирусловими (галерейними) і байрачними лісами, а також лісопосадками. Українська частина дельти відрізняється великим ландшафтним різноманіттям, що забезпечує багатство тваринного і рослинного світу. В регіоні дельти Дунаю мешкають багато рідкісних та зникаючих видів тварин і рослин Європи, що перебувають під охороною міжнародних конвенцій. Українське Придунав'я є ідеальним та унікальним за своїми цілющими властивостями місцем для розвитку туризму (зокрема, найважливіші природні багатства Татарбунарського району – лікувальні грязі та сірководневі мінеральні джерела).

З-поміж інших українських регіонів національний склад Придунав'я завжди відрізнявся своєю різноманітністю. Формування та становлення поліетнічної структури населення цього краю багатогранний та складний процес, який тривав багато століть. В дельті Дунаю на крайньому південному заході району розташоване місто Вилкове, відоме під назвою «Українська Венеція» завдяки численним каналам-єрикам, проритим вздовж вулиць. На півдні розташоване одне з найстаріших міст України Кілія. У Чорному морі є єдиний в Україні віддалений

морський острів Зміїний, біля берегів котрого були знайдені рідкісні предмети, вік яких сягає епохи античності. Поблизу села Ліски створений ботанічний заказник місцевого значення Ліски. Значна частина островів дельти Дунаю та великі території дунайських плавнів, що у південно-західній частині району, входять до складу Дунайського біосферного заповідника. В дельті Дунаю на території Кілійського та Ізмаїльського районів створений регіональний ландшафтний парк «Ізмаїльські острови».

До природно-заповідного фонду включено 15 територій та об'єктів Українського Придунав'я загальною площею 53770 гектарів. Це, зокрема, Дунайський біосферний заповідник, регіональний ландшафтний парк «Ізмаїльські острови», загально-зоологічний заказник загальнодержавного значення «Острів Зміїний», п'ять заказників місцевого значення, три парки пам'ятки садово-паркового мистецтва, чотири ботанічні пам'ятки природи. Складною є екологічна ситуація в регіоні, де розташовано 40 об'єктів обласного рівня, що є екологічно небезпечними, зокрема, Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат, який включено до списку 100 найбільших забруднювачів в Україні. До цього слід додати екологічно небезпечний нафтовий термінал, будівництво якого здійснюється поблизу молдавського селища Джурджулешти. Погіршується якість поверхневих вод—Придунайських озер, Дунаю та малих річок, має місце транскордонне перенесення із сусідніх країн забруднень аж до техногенних катастроф, і ця проблема потребує відповідного міжнародного врегулювання. В умовах низької якості питної води, особливо дунайської, у регіоні відсутні сучасні технології її очищення.

Узагальнюючи всю опрацьовану інформацію, можна зробити висновок, що головними соціальними проблемами регіону є: неякісна питна вода і дефіцит прісної води, наслідком чого є висока захворюваність населення та ризик виникнення епідемій, неповна зайнятість населення, підвищений рівень безробіття, що в 1,5 рази перевищує відповідні показники по області та по країні в цілому, низький рівень оплати праці, особливо в малих містах і селах, недостатній

рівень розвитку соціальної інфраструктури та послуг.

Рівень медичного обслуговування в регіоні значно нижче середньообласного; крім того, зростає захворюваність населення на інфекційні, паразитарні та ракові захворювання. В останні роки Придунайський регіон вирізняється з-поміж інших підвищеним рівнем дитячої смертності. Українське Придунав'я відноситься до тих територій, де, незважаючи на невисокий рівень урбанізації та промислового потенціалу, все більш значущими стають екологічні проблеми. До їх переліку належать значні обсяги забруднення атмосфери, низька якість питної води, небезпечне, місцями катастрофічне забруднення вод Дунаю і придунайських озер-лиманів, проблема малих річок, деструкція ґрунтового покриву в процесі зрошення водами невстановленої або підвищеної мінералізації, підтоплення територій сільськогосподарського використання, деградація природних рекреаційних ресурсів і т.д.

Актуальною проблемою є низький рівень оплати праці (в 1,5-3 рази нижче середньообласного рівня), хоча протягом 1997-2001 років спостерігалось підвищення рівня заробітної плати практично вдвічі. Що ж стосується транспортної проблеми, то необхідно відзначити, що майбутнє регіону безпосередньо залежить від якісного транспортного сполучення. Серйозний транспортно-розподільний потенціал Придунав'я фактично зводиться нанівець тією обставиною, що регіон не має надійного автомобільного та залізничного сполучення з іншими областями України. Автомобільна дорога Рені-Одеса на протязі 7,7 км проходить по території Республіки Молдова. Питання про експлуатацію цієї ділянки остаточно не вирішене.

Гострою залишилася і проблема портів Придунав'я: обсяги вантажопереробки портів Рені, Ізмаїл та Усть-Дунайськ становили в кінці 80-х років майже 20 млн. тонн, а вже в 2007 році менше 10 млн. тонн, тобто знизилися більш ніж в 2 рази. Унікальність і специфічність Придунайського регіону визначається, по-перше, зіткненням і перекриттям тут різнопланових геоекономічних і геополітичних інтересів Румунії, України, Молдови. По-друге -

транскордонним характером етнокультурного, соціально-економічного, транспортно-комунікаційного та екологічного розвитку регіону.

Прикордонне та транскордонне співробітництво розглядається як одна з дієвих форм подолання етносоціальної, інфраструктурної, господарської роз'єднаності прикордонних регіонів. В рамках міжнародної програми розвитку були визначені пріоритетні цілі, необхідні для розвитку Придунав'я:

- спільне і взаємовигідне використання транспортно-розподільчих і транзитних функцій Придунав'я;
- розвиток і технологічна модернізація сільського господарства і відповідних переробних і суміжних галузей;
- створення умов для екологічного оздоровлення території з подальшим розвитком структури національних парків, заповідних і природоохоронних об'єктів;
- погоджений розвиток водного господарства та організації системи водозабезпечення населення і господарства прикордонних територій;
- міжнаціональне і культурне співробітництво з метою взаємного збагачення культур і рішення проблем етнічних груп населення, які компактно проживають в прикордонних регіонах;
- створення умов для розвитку міжнародного туризму, в першу чергу екологічного, сільського, етнографічного;
- створення асоціацій прикордонної торгівлі, співпраці прикордонних служб і органів правопорядку;
- узгодження дій у випадках стихійних і інших надзвичайних ситуацій;
- сприяння створенню вільних економічних зон;
- розробка спільних програм регіонального економічного розвитку з метою найефективнішого використання природних і трудових ресурсів.

Агропромисловий комплекс—важливий напрям розвитку регіону. Придунав'я може поставляти екологічно чисту продукцію овочівництва, виноградарства, садівництва і продукти їх переробки, а також продукцію рибного

господарства. У перспективі—освоєння нових технологій і організаційно-економічних форм виробництва і переробки сільськогосподарської продукції та поширення її в регіони Молдови, Румунії та України.

Значний рекреаційно-туристичний потенціал в поєднанні з транспортною доступністю для туристів з більшості країн Європи обумовлює доцільність розвитку на території українського Придунав'я екологічного, історико-пізнавального, сільського та етнічного напрямків туризму. Саме узбережжя Дунаю, як найбільша водна артерія Європи і прикордонна річка між Румунією і Україною не відрізняється особливою привабливістю. А дельтові озера-лимани Дунаю, такі як Катлабух, Ялпуг, Китай і водно-болотні угіддя навколо цих озер, гирлові ділянки річок, які в них впадають, є надзвичайно цікавими для екологічних форм туризму, контрольованого рибальства, полювання. Міські та сільські поселення навколо Дунаю важливе поєднання об'єктів пізнавального етнічного туризму. Перспективи розвитку Придунав'я пов'язані з екологічно безпечними видами господарської діяльності, серед яких рекреаційно-туристична галузь є найбільш прийнятною і перспективною, але її розвиток має супроводжуватися інвестуванням в енергетичну, транспортну, готельну, природоохоронну інфраструктуру.

Таким своєрідним, унікальним за своєю природою і біосферними ресурсами, густонаселеним і освоєним, орієнтованим на впровадження сучасних принципів невиснажливого, збалансованого, екологічно безпечного та економічно ефективного соціально-економічного розвитку, відкритим для міжнародного співробітництва представляється нам Українське Придунав'я. Отже, на сьогодні субрегіон Українського Придунав'я потребує комплексного, інтегрованого підходу до вирішення накопичених за попередній час соціально-економічних та екологічних проблем. Певною мірою саме екологічні проблеми є причиною демографічної кризи в регіоні. Українське Придунав'я поки є маловідомим і маловикористаним в рекреаційно-туристичному відношенні ділянкою території. Однак цей край володіє значними ресурсами для етнічного та екологічного

туризму. Розвиток цієї сфери господарства допоможе підвищити загальноекономічні показники цього в даний час депресивного краю, створить тут нові робочі місця та умови для інвестиційної привабливості всіх інших сфер економіки. Природні ресурси краю, використовувані людиною, так чи інакше, пов'язані з водою. Саме водою створені ці дивовижні по красі ландшафти, завдяки воді тваринний і рослинний світ регіону один з найбагатших у Європі. Від наявності якісної води істотною мірою залежить розвиток населених пунктів, рибальства, туризму, рекреації, зрошувального землеробства. Охорона і раціональне використання водних ресурсів є запорукою багатства і процвітання всього регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амброз Ю.А., Борисевич Т.Д., Молодецкий А.Э. Типовые краеведческие маршруты в школьной географии Одесской области/ Ю.А. Амброз, Т.Д. Борисевич, А.Э. Молодецкий. - Краеведческий вестник №1, 2001. - 27-35 с.
2. Ануфрієв О. М. Слов'янський фольклор Придунав'я. Сучасні особливості його функціонування в регіоні / Ануфрієв О.М. – Київ: Знання, 1995. – 92 с.
3. Батюшков П. Н. Бессарабія. Історичний опис / Батюшков П. Н. СПб: Товариство «Громадська Користь», 1892. – 215 с.
4. Бунятян К. П. Древнее население Украины / Бунятян К. П. Киев: Лыбидь, 1999. 228 с.
5. Водно-болотні угіддя України. Довідник [ред. Марушевського Г. Б., Жарук І. С.] Київ: Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2006. 312 с.
6. Водно-болотні угіддя України: Інформаційні матеріали [ред. М. П. Стеценка, Парчук Г. В., Клестов М. Л., Осипова М. О., Мельничук Г. О., Андрієвська О. Л.] – Київ: Альтерпрес, 1999. – 205 с.
7. Географія Одещини: природа, населення, господарство. [ред. проф. О. Г. Топчієва] — Одеса: Астропринт, 1998. — 88 с.
8. Герасименко В. Г. Основи туристичного бізнесу / Герасименко В. Г. Одеса: Магістр, 1997. 215 с.
9. Громило С. І. Ідея гармонії і краси в житті з природою. Туристські маршрути України / Громило С. І. – Київ: Знання, 2003. – 67 с.
10. Гусак Н. П. Маршрути Придунайського краю / Гусак Н. П. – Одеса: Маяк, 1978. – 238 с.
11. Дишловий І. М. Сучасні організаційні рішення регіонального розвитку рекреації та туризму: кластеризація та комплексні програми. Монографія/Дишловий І. М.– Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2010. – 262 с.
12. Жуков В. І. Міста Бессарабії 1861-1900. Нариси соціально-економічного

- розвитку / Жуков В. І. – Кишинів: Штиинца, 1975. - 291с.
13. Загоруйко В. А. По страницам истории Одессы и Одещины. Вып. 1 / Загоруйко В.А. Одесса: Облиздат, 1987. 155 с.
 14. Зайцев Ю. В., Прокопенко В.А. Мир Дельты. Дунайские плавни. Очерк / Ю. В. Зайцев, В. А. Прокопенко. – Одесса: Маяк, 1989. – 144 с.
 15. Злобін Ю. А. Загальна екологія: Навчальний посібник / Ю.А. Злобін, Н. В. Кочубей. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 416 с.
 16. Клименко А. И. Измаил: Путеводитель/ Клименко А. И.– Одесса: Маяк, 1984. – 87 с.
 17. Клімат України: монографія [ред. Ліпінський В. М., Дячук В. А., Бабіченко В. М.] Київ: Вид-во Раєвського, 2003.-343 с.
 18. Крушеван А.А. Бессарабия: географический, исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный и справочный сборник / Крушеван А.А. Москва: Изд-во газ. Бессарабец. Типография А. В. Васильева, Петровка, дом Обидиной, 1903. — 520 с.
 19. Лебеденко О. М. Українське Подунав'я: минуле та сучасне / О. М. Лебеденко, А. К. Тичина. – Одеса, 2002. – 208с.
 20. Одеський регіон: природа, населення, господарство [ред. проф. О.Г.Топчієва] Одеса: Астропринт,
 21. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії. Посібник / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – Київ: Знання, 1995. – 190 с.
 22. Паламарчук С. В. Забута земля: Історична область Бессарабія: Монографія / Паламарчук С. В. – Одеса: Астропринт, 2008. – 288с.
 23. Райнов Б. А. История Килии. Книга 1 / Райнов Б. А. – Одесса: Смил, 2008. – 197 с.
 24. Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України. – Київ: Логос, - 2000. - 170 с.
 25. Регіональна програма охорони довкілля, раціонального

- використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Одеська область [ред. проф. Топчієв О.Г.] - Одесса, 2000. - 109с.
- 26.**Рутинський М. Й. Географія туризму України: Навчальний посібник / Рутинський М. Й. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 166 с.
- 27.**Топчієв О. Г. Єврорегіон Нижній Дунай: пріоритети загальнодержавної та регіональної політики у прикордонному співробітництві / О. Г. Топчієв, Л. В. Хомич – Український географічний журнал. 1999. 3237 с.
- 28.**Топчієв О. Г. Проблеми і перспективи сталого соціально-економічного розвитку Українського Придунав'я / О. Г. Топчієв / Матеріали Міжнародної конференції «Стан і перспективи соціально-економічного розвитку Українського Придунав'я: проблем і виклики». Одеса: Фенікс, 2005. – 13 с.
- 29.**Топчієв О.Г. Одещина у складі єврорегіону «Нижній Дунай»: пріоритети загальнодержавної та регіональної політики у прикордонному співробітництві. Актуальні проблеми державного управління. Вип. 3 / Топчієв О.Г. - Одесса: Одеський філіал УАДУ, 2000. - 91-101 с.
- 30.**Шишкін М. В. Взяття Ізмаїла / Шишкін М. В. Москва: Вагриус, 2007.- 496 с.
- 31.**Экосистема взморья украинской дельты Дуная [ред. Л.В.Воробьева] Одесса: Астропринт, 1998. - 332 с.
- 32.**Яворська В.В. Демографічна ситуація в регіоні Придунав'я. Географічні проблеми розвитку півдня України у ХХІ столітті / Яворська В.В. - Одеса: Мелітополь, 2000.- 12 – 17 с.
- 33.**Кліматичний кадастр України [Електронний ресурс]: стандартні кліматичні норми за період 1961-1990 рр. - 80 Міп/ 700 Мб- Київ, Центральна геофізична лабораторія, 2006. 1 електрон, опт. диск (CD-ROM); 12 см. - Системні вимоги: Pentium; 32 MbRAM; Windows 95,98, 2000, XP; MSWord 97, 2000. — Назва з титул. екрану.
- 34.**Водно-болотні угіддя України. – Режим доступу:

<http://wetlands.biomon.org/?p=155>

- 35.** Міністерство охорони навколишнього природного середовища України. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області у 2013 році. – Режим доступу: http://ecology.odessa.gov.ua/files/ecology_portal/reg_onal_na_dopov_d_odes_ka_oblast_2013_doc.pdf
- 36.** Програма комплексного розвитку Українського Придунав'я на 2004-2011 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України №428 від 31.03.2004р. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua> (Офіційний сайт Верховної Ради України).
- 37.** Участь України в Європейській стратегії розвитку Дунайського регіону. – Режим доступу: <http://od.niss.gov.ua/content/articles/files/Danube-fbsee.pdf>
- 38.** Стратегія і тактика санітарно-гігієнічних та медико-екологічних досліджень Українського Придунав'я. – Режим доступу: <http://aptn.org.ua/wp-content/uploads/2013/12/032-036.pdf>